

31 MART SEÇİMLERİ VE KÜRTLER

Fazıl Hüsnü Erdem*

Öz

Son on beş yıl içerisinde gerçekleştirilen genel ve yerel seçim sonuçlarına bakıldığında, Kürt seçmenlerin kahır ekseriyetinin iki parti (AK Parti ve HDP) etrafında konsolide oldukları anlaşılmaktadır. 31 Mart 2019’da gerçekleştirilen Mahalli İdareler Seçiminde de Kürt seçmenlerin siyasi tercihlerinde totalde önemli bir değişiklik yaşanmadı. Ancak, her iki partiye yönelik tercihte bölgesel düzeyde bir farklılaşma ortaya çıktı. AK Parti, Kürt coğrafyasında oylarını artırırken, Türkiye’nin Batısında oy kaybına uğradı. HDP ise, tam tersine, Kürt coğrafyasında oy kaybederken, Türkiye’nin Batısındaki büyük kentlerde yaşayan Kürt seçmeni CHP’li adaylara oy vermeye ikna ederek Cumhur İttifakına ağır bir yenilgi yaşattı. Kürt seçmen tercihlerindeki bölgesel düzeyli oy kaymalarının temel nedeni, Kürt seçimde her iki partiye yönelik oluşan kırılganlık ve kızgınlıktır. AK Parti’nin uzunca bir süredir izlediği güvenlikçi, baskıcı, devletçi ve milliyetçi siyasetten rahatsızlık duyan Kürt seçmen, AK Parti’yi Türkiye’nin Batısında cezalandırma yoluna gitti. Kürt seçmenin önemli bir kısmının desteğinden mahrum olan AK Parti, Türkiye’nin en önemli büyükşehir belediye başkanlıklarını kaybetmiş oldu. Başta Hendek-Barikat sürecinde yaşananlar olmak üzere, HDP’li belediyelerin hizmet üretmedeki eksiklikleri ve aday profili konusunda gösterilen özensizlik gibi sebeplere bağlı olarak Kürt seçmen, Bölgede HDP’ye beklenen desteği sunmaktan kaçındı. Böylece HDP, elinde bulundurduğu belediyelerin yaklaşık üçte birini kaybetmiş oldu.

Anahtar Kelimeler: Kürt seçmenlerin oy verme eğilimi, AK Parti, Cumhur İttifakı, HDP, Millet İttifakı ve CHP.

MARCH 31 ELECTIONS AND KURDS

Abstract

Looking at the results of the general and local elections held in the last fifteen years, it is seen that the majority of Kurdish voters have been consolidated around two parties (AK Party/Justice and Development Party and HDP/People’s Democratic Party). There was no significant change in the total political preferences of Kurdish voters in the elections held on March 31, 2019, as well. However, there was a regional differentiation in the preference for both parties. AK Party, while increasing its votes in the Kurdish region, incurred the loss of vote in the west of Turkey. HDP, on the contrary, while losing votes in the Kurdish region, caused a heavy defeat to Cumhur Alliance through persuading Kurdish voters living in big cities in the west of Turkey to vote for CHP (Republican People’s Party) candidates. The main reason for the regional shifts in Kurdish voters’

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi:08.10.2019, Accepted / Kabul Tarihi: 20.12.2019

Doi: 10.26791/sarkiat.670203

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, pherdem@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-1428-0643.

preferences is the resentment and indignation accrued against both parties in Kurdish voters. Kurdish voters discomfited by security, repressive, statist and nationalist policies followed by AK Party for a long time resorted to the punishment of AK Party in the west of Turkey. AK party, deprived of a substantial part of Kurdish voters' support, lost many of the most important metropolitan municipalities in Turkey. Kurdish voters declined to offer the expected support to the HDP in the region, mainly due to the incidents in the ditches-barricades process, the lack of service provided by the HDP municipalities, and the lack of attention given to the profile of the candidates. Consequently, HDP lost nearly one third of the municipalities it had held before.

Keywords: Kurdish voters tendency, AK Party, Cumhur Alliance, HDP, Nation Alliance and CHP.

I. GİRİŞ: KÜRT SEÇMEN DAVRANIŞININ GENEL ANALİZİ

AK Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesinden sonra yapılan bütün genel ve yerel seçimlerde Kürtlerin siyasi tercihlerinde bir istikrarın olduğu söylenebilir. Zira Kürt seçmenlerin büyük bir çoğunluğu, bu seçimlerde AK Parti ile Kürt meselesinin temsilcisi konumunda olan HDP'ye¹ oy verdi.

Türkiye'de 2002 genel seçimlerinden sonra beş genel (2007, 2011, Haziran 2015, Kasım 2015 ve 2018) ve dört yerel (2004, 2009, 2014 ve 2019) seçim yapıldı. Seçimlerin neticesinde bölgede iki partili bir siyasi yapı oluştu.² Her seçimde AK Parti ve HDP oylarını artırırken diğer siyasi partilerin oy tabanı eridi. Keza sadece bölgede yaşayan Kürtler değil, Türkiye'nin Batısında ve özellikle de metropol kentlerde yaşayan Kürtler de iki parti etrafında bloklaştılar.

Hemen ifade etmek gerekir ki, bölgede Kürt seçmenlerin iki parti etrafındaki konsolidasyonu, daha ziyade Kürt nüfusun yoğun olduğu ve Kürt etnik kimlik bilincinin yüksek olduğu illerde (Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak, Hakkâri, Van, Bitlis, Muş, Bingöl, Iğdır, Kars, Ardahan, Adıyaman ve Şanlıurfa) gerçekleşti. Söz konusu illerin periferisinde yer alan ve Kürt nüfusun yoğun olmadığı veya Kürt nüfusu yoğun olmakla birlikte Kürt kimliği eksikli oy kullanma eğiliminin çok düşük olduğu seçim çevrelerinde ise (Erzurum, Erzincan, Elazığ, Malatya, Gaziantep) HDP, ciddi bir varlık gösteremedi.³ Bunların dışında; AK Parti'nin kayda değer bir ağırlığı olmadığı Tunceli'de ise, oylar CHP ile HDP arasında paylaşıldı.

İki partili yapının güçlü olduğu Kürt illerinde, kısa vadede mevcut siyasi tablonun değişmesi beklenmemektedir. Türkiye'nin Batısında yaşayan Kürtlerin de ağırlıklı olarak iki partiden yana tercihlerini kullanmaya devam edecekleri söylenebilir. İki parti dışında kalan diğer partilerin Kürtler açısından "tabela partisi" olma niteliğinin devam edeceği görünmektedir. Böyle bir ortamda Kürtler nezdinde siyasi rekabetin -bir süre daha- sadece AK Parti ile HDP arasında cereyan edeceğini söylemek mümkündür.

¹ Bu yazıda HDP derken kastedilen; Kürt meselesini siyasetinin merkezine alan, Kürt taleplerinin taşıyıcılığını üstlenen ve bugün HDP tarafından temsil edilen siyasal gelenektir. Söz konusu gelenek, 2002'den bu yana DEHAP, DTP, BDP ve HDP adıyla siyaset sahnesinde faaliyet göstermiştir.

² AK Parti ve HDP'ye dayanan iki partili siyasi yapının dinamikleri hakkında bkz: Vahap Coşkun; Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da İki Partili Siyasi Yapı, Demokrasi Platformu Dergisi, Yıl 3, Sayı, 11, Yaz 2007, s. 73-97.

³ HDP, bu illerden Gaziantep'te üç dönem, Erzurum'da ise bir dönem birer milletvekili çıkardı.

AK Parti ile HDP'ye verilen oyların dağılımı; siyasi iklim ve konjonktüre, partilerin ve siyasi aktörlerin söylemlerine, aday profillerine göre değişmekte; söz konusu değişkenlere bağlı olarak her iki siyasi parti arasında karşılıklı oy kayışları yaşanmaktadır. Yüzer-gezer denilen ve seçim sonuçlarını belirlemede etkili olan oyların varlığı, iki siyasi partinin Kürt seçmenlere yönelik kullanacakları söylemin ve üretecekleri siyasetin önemini artırmaktadır. Her iki partinin çekirdek tabanı dışında kalan bu seçmen kitlesinin talep ve beklentilerini doğru okuyan, bu doğrultuda etkili ve gerçekçi bir söylem üreten parti, siyasi rekabette diğerine karşı önemli avantajlar elde etmektedir.

Kürt seçmeninin konsolide olduğu her iki partiye yönelik tercihte büyük ölçüde Kürtlerin iki kimliği belirleyici olmaktadır. Bunlardan biri siyasi kimlikleri, yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı kimliği; diğeri ise, etnik kimlikleri, yani Kürt kimlikleridir. Vatandaşlık kimliğine, dinsel aidiyetine, kamu hizmetine ve devletle olan ilişkilerine önem veren Kürt seçmenler ağırlıklı olarak AK Parti'ye; etnik kimliklerini ön planda tutanlar ise daha çok Kürt partilerine oy vermektedir. Kürt seçmen kitlesinin siyasi tercihlerine ilişkin bir eğilimi ortaya koyan bu tespit, AK Parti'ye oy veren Kürt seçmenlerin etnik kimliklerini, HDP'ye oy veren Kürtlerin ise vatandaşlık kimliklerini önemsemedikleri ya da hiç dikkate almadıkları anlamına gelmemektedir.

Kürt seçmenlerin ana kütesinin her iki partiye yönelik yoğun bir tercihte bulunmasının saikleri birlikte değerlendirildiğinde, Kürt seçmenlerin ortak beklentilerini şu şekilde okumak mümkündür: Kürtler; şiddetin politik araç olarak kullanılmadığı, etnik kimliklerinin tanındığı, eşit ve özgür vatandaşlık statüsünün hayata geçirildiği bir toplumsal-siyasal vasatta, Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında diğer halklarla beraber yaşama iradesine sahiptir. Kürtlerin 31 Mart seçimlerindeki tavrını da, bu iradenin bir yansıması olarak değerlendirmek gerekir.

Nitekim, seçim akşamı Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın yaptığı balkon konuşmasında Kürtlere teşekkür etmesi,⁴ HDP Eş Başkanı Pervin Buldan'ın, "*seçimin kazanını ve kaybettireni HDP olmuştur*" demesi,⁵ genel olarak Kürt seçmen kitlesinin siyasi tercihlerine ilişkin gerçekliğin birbirini tamamlayan iki yüzünü ifade etmektedir. Erdoğan'ın ve Buldan'ın seçim sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerinin her biri gerçekliğin bir yüzünü, her ikisi birlikte ise gerçekliğin tümünü ifade etmektedir. Zira seçim sonuçları, Kürtlerin her iki partiye yönelik hem desteklerini ve hem de uyarı mesajlarını içermektedir.

Kürtlerin, Türkiye'nin Doğusunda ve Batısında kullandıkları stratejik oyların ne anlama geldiğine ve ne tür uyarı ya da mesajlar içerdiğine bakmadan önce, her iki partinin Kürtler için ne anlam taşıdıklarına ve Kürtlerin hangi beklentilerine karşılık geldiklerine kısa da olsa değinmekte yarar vardır. Birçok parametreye bağlı olarak Kürt sosyolojisinde geniş ve yaygın bir destek bulan, siyasi iktidarı temsil eden ve bu nedenle de vatandaşlık kimliğinin somutlaştığı adres olarak algılanan AK Parti ile Kürt kimliğinin ve Kürt meselesinin temsilcisi konumunda olan HDP'yi ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

⁴ Bkz. <http://www.kurdistan24.net/tr/news/239f7a53-12e1-45e9-8900-bb357d0a7c98>

⁵ Bkz. <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/04/01/buldan-secimin-kazanani-hdp/>

II. KÜRTLER VE AK PARTİ

AK Parti, iktidara geldiği 2002'den bugüne kadarki süreçte yapılan bütün seçimlerde Kürtlerden yoğun destek buldu. Öyle ki, son on yedi yıllık süreçte -7 Haziran 2015 genel seçimleri dışında- gerçekleştirilen bütün genel seçimler, yerel seçimler, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlarda Kürtlerin en fazla oy verdikleri parti AK Parti oldu.⁶ AK Parti'nin Kürtler nezdinde neden bu kadar yüksek düzeyde kabul ve destek gördüğü sorusu, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. AK Parti'nin Kürt seçmenin güçlü desteğine sahip olmasının sebeplerini dört başlıkta toplamak mümkündür:

1. AK Parti'nin içinden çıktığı siyasi gelenek ve temsil ettiği toplumsal kesim ile Kürtler arasında "tarihsel mağduriyet ortaklığı" mevcuttur. Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin iki temel ilkesi olan "laiklik" ile "milliyetçilik" ilkelerinin uygulamada mağdur ettiği "dindar-muhafazakâr" kesim ve "Kürtler", mazlumiyet ve mağduriyet noktasında ortaklaşmaktadırlar. Mağduriyette ortaklık duygusu, Kürtlerin AK Parti'yi tercih etmesinde etkili olan bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır.
2. AK Parti seçmen kitlesinin omurgasını oluşturan sosyoloji ile Kürt nüfusun önemli bir kısmının sosyolojisi arasında büyük oranda bir benzerlik mevcuttur. Her iki sosyolojiyi tanımlayan ortak özellik "dindarlık-muhafazakârlık"tır. Dinsel, mezhepsel ve yaşam tarzlarına dair ortak özellikler de Kürtlerin AK Parti'ye yoğun bir destek sunmasında belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.
3. Sosyo-ekonomik açıdan Türkiye toplumunun en fazla geri kalmış/bırakılmış kesimi olan Kürtlerin, geçmiş hükümetlerle mukayese edildiğinde, AK Parti iktidarı döneminde, sosyal ve ekonomik refah düzeyi çok daha fazla artmış oldu. Geçmiş hükümetlerin söz verip de gerçekleştirmedikleri kamu hizmetlerinin önemli bir kısmının yerine getirilmesi, temel alt yapı sorunlarının büyük ölçüde çözülmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesi, Kürtlerin AK Parti'ye yönelmesinin önemli bir sebebini oluşturmaktadır.
4. Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez Kürtler, bir iktidar partisinin (AK Parti'nin) Kürt meselesini hak ve özgürlük eksenli olarak demokratik yöntemlerle çözebileceğine dair umut besledi. Her ne kadar 8. Cumhurbaşkanı Özal'ın Kürt meselesini çözmeye yönelik birtakım çabaları olduysa da, bunlar, pratiğe geçirilemeyen söylemden ibaret kaldı. Dolayısıyla, ilk kez AK Parti iktidarları döneminde Kürt meselesinin çözümüne yönelik -söylem düzeyinde kalmayan- somut adımlar atıldı. Bu bağlamda bir taraftan bölgede uzun bir zamandır uygulanan güvenlikçi politikalar terk edilerek görece özgürlükçü bir toplumsal ve siyasal iklim hâkim kılındı, diğer taraftan da Kürtlere yönelik birtakım kültürel kimlik hakları tanındı.

⁶ Hüseyin Alptekin / Talha Köse: "AK Parti'nin Kürt Politikası", içinde Nebi Miş ve Ali Aslan (der.), AK Parti'nin 15 Yılı: Siyaset, SETA Yayınları, İstanbul, 2018, s. 316.

AK Parti iktidarlarının Kürt meselesini kalıcı bir şekilde çözme doğrultusundaki girişimleri nihai başarıya ulaşmamış olmasına rağmen, atılan adımları dikkate alan Kürt seçmenin önemli bir kısmı, AK Parti'ye yönelik umutlarını ve siyasi beklentilerini muhafaza etmeyi sürdürdüler. Kürtlerin AK Parti'yi, kendileri ile devlet arasında kurulmuş ilk sahici ve inandırıcı bir köprü olarak görme eğilimi -son yıllardaki AK Parti'nin devletçi ve milliyetçi bir çizgiye kaymış olması nedeniyle- giderek azalsa da, son seçim sonuçları hâlâ bu umudun belirli bir ölçüde de olsa korunduğunu ifade etmektedir.

Bu dört parametreye bağlı olarak sadece AK Partili Kürtler değil, HDP ve selefi olan siyasi partilere destek veren Kürtlerin de, kritik önemi haiz tarihsel dönüm noktalarında, AK Parti'ye yönelik desteklerini esirgemedikleri bilinmektedir. AK Parti iktidarlarının başarısı ve devamı açısından önem taşıyan bu kritik destekler şu süreçlerde verilmiştir:

1. Kürtler, %90'ların üzerinde bir oranla Çözüm Sürecine destek vermiştir. Çözüm sürecini sarsma ve AK Parti iktidarını yıkma potansiyeli taşıyan Gezi Olaylarında ve 17-25 Aralık Operasyonlarında da iktidara olan destek sürdürülmüştür. Her iki sancılı süreçteki Kürtlerin desteği, iktidar partisi tarafından da takdirle karşılanmıştır.
2. Hendek-Barikat Olaylarında da Kürtlerin kahır ekseriyeti hendek siyasetine destek vermemek suretiyle iktidarın elini güçlendirmiştir.
3. 15 Temmuz Darbe Girişime karşı durmak suretiyle, yine AK Parti iktidarına yönelik desteğini sürdürmüştür.

Çözüm Süreci, Gezi Olayları, 17-25 Aralık Operasyonları, Hendek-Barikat Olayları ve 15 Temmuz Darbe Girişimi gibi tarihsel momentlerde Kürtlerin AK Parti iktidarlarına verdiği destek, aslında güvenlikçi politikaların sonlandırılması ve bir an önce normalleşmenin sağlanmasına yönelik bir mesaj içermekteydi. Sunulan bu açık desteğe rağmen, gerek ülke içinde yaşanan kritik süreçlerin ve gerekse Suriye'de yaşanan gelişmelerinin tetiklediği güvenlikçi kaygıların somutlaştığı baskıcı politikalardan (ve OHAL uygulamalarından) en fazla zarar gören ve mağdur edilen kesim yine Kürtler oldu. Gerçekten de, 15 Temmuz Darbe Girişiminin yarattığı tehdit ve tehlikeyi savuşturmak ve FETÖ'yle etkin mücadele etmek amacıyla ilan edilen OHAL rejimi ve uygulamaları, bütün bir toplumsal ve siyasal muhalefetin bastırılmasında bir araç olarak kullanıldı. OHAL döneminde uygulanan ve etkisi hâlâ devam eden bu uygulamalar, Kürtler açısından adeta bir kabusu dönüştü.

Ülke içinde Kürtlere yönelik baskıcı politikalara ilaveten, Afrin Harekâtı boyunca "geleneksel devlet refleksi" doğrultusunda kullanılan dil ve özellikle de muhafazakâr Kürtlerin çok fazla hassas olduğu Kürdistan Referandum sürecinde AK Parti temsilcilerinin kullandıkları aşağılayıcı ve tahkir edici üslup, sadece HDP'li Kürtlerde değil, AK Partili muhafazakâr Kürtlerde de hayal kırıklığı, kırgınlık ve hatta kızgınlık yarattı.

Kürtlerin talep ve beklentileri bir tarafa, onların duygu dünyasını dahi hiç dikkate almayan söylem ve buna eşlik eden politikalar, AK Parti ile Kürtler arasında kurulmuş olan gönül köprüsünü sarsıcı ve duygusal kopuşu hızlandırıcı bir etki yarattı. Ancak,

bütün bu olumsuz siyasi söylen ve pratiğe rağmen, Kürtlerin; çözüme ve barışa olan inanç ve umudu, Türkiye halklarıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti çatısı altında eşit yurttaşlar olarak birlikte yaşama arzusu, -umudun yönelebileceği başka bir siyasi alternatifin bulunmadığı bir ortamda- Kürtlerin AK Parti'den topyekun vazgeçmesini engelleyici ve desteklerinin devamını sağlayıcı bir teminat işlevi gördü. **Özcesi, Kürtlerde güçlü olan birlikte yaşam iradesi, Cumhuriyet tarihi boyunca bütün iktidarlar tarafından olduğu gibi, son dönem AK Parti iktidarları tarafından da suiistimal edildi.**

Kürtlerde yaygın ve güçlü olan “birlikçi irade”nin AK Parti iktidarları tarafından da hoyratça suiistimal edilmesi, Kürtlerin AK Parti'ye olan desteğini sona erdirmeyi. Nitekim, AK Parti iktidarı ve özellikle de Cumhurbaşkanı tarafından büyük önem atfedilen ve hükümet sistemi değişikliğini öngören 16 Nisan 2017 tarihli Anayasa Değişikliği Referandumda da Kürtlerin önemli bir kısmı, referandum sonucunu etkileyecek kritik bir destek sundu. Bununla da yetinilmedi, 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Seçimlerinde de destek verilmeye devam edildi.⁷

III. 31 MART SEÇİMLERİNDE KÜRTLER VE AK PARTİ

31 Mart Mahalli İdareler Seçiminde AK Parti; 15 Temmuz 2016 Darbe Teşebbüsü sonrasında başlayan, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini öngören 16 Nisan 2017 tarihli anayasa değişikliği referandum sürecinde derinleşen, 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekiliği Genel Seçiminde somutlaşan ve resmileşen MHP'yle ittifak ilişkisine, 31 Mart seçimlerinde de “Cumhur İttifakı” adı altında ülkenin birçok seçim çevresinde devam etti.

Yaklaşık üç yıllık AK Parti-MHP ilişkisi, AK Parti iktidarında ittifak öncesinden baş gösteren otoriter, devletçi ve milliyetçi eğilimi daha da güçlendirdi. Yeni hükümet sisteminin AK Parti'yi ikinci bir partiyle ittifaka zorlaması; çözüm sürecini rafa kaldırmış, güvenlikçi politikalara yönelmiş ve demokratik reformlardan uzaklaşmış bir AK Parti için tek seçenek olarak ortaya çıkan MHP'yi “anahtar parti” konumuna soktu. MHP'yle ittifak ilişkisini zamanla derinleştiren AK Parti, hızla MHP çizgisine kaymaya başladı. Öyle ki, iç ve dış politikaya dair temel sorun alanlarına ilişkin alınacak kararlarda ve atılacak adımlarda gözler MHP'ye çevrilmeye başlandı. Böylece, MHP, kendi söylemleri ve siyaseti doğrultusunda AK Parti'yi dönüştürmüş oldu. Bu dönüştürme, sadece AK Parti yönetici kadrolarıyla sınırlı kalmadı, AK Parti'nin seçmen tabanını da içine alarak genişledi.

31 Mart seçimlerine “cumhur ittifakı” olarak giren AK Parti ile MHP, milliyetçi seçmeni tahkim etmek amacıyla seçim stratejilerini “beka söylemi” ile “anti-Kürt söylemi” üzerine kurdular. Her iki söylem de Kürtler nezdinde menfi bir etki yarattı; Kürtlerle AK Parti arasındaki mesafeyi açtı.⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İç İşleri Bakanı Soylu'nun (MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin dahi kullanmaktan imtina ettiği) sert üslubu, Kürt kamuoyunda tepkiyle karşılandı. Özellikle de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçim meydanlarında HDP'lilere yönelik olarak kullandığı “Kürdistan'a

⁷ E. Fuat Keyman: “Yerel seçim nasıl okunmalı?”, Karar Gazetesi, 5 Nisan 2019.

⁸ Vahap Coşkun: “Kader seçiminde Kürtler”,

<https://www.independentturkish.com/node/31471/t%C3%BCrkiyeden-sesler/kader-se%C3%A7iminde-k%C3%BCrtler>

defol git” söylemi bardağı taşıran son damla oldu. Bu söylemden sadece HDP’li Kürtler değil, AK Partili muhafazakâr Kürtler de rahatsızlık duydu.

Uzunca bir süredir güvenlikçi, otoriter ve baskıcı politikalar izleyen, MHP’yle ittifak ilişkisini derinleştirerek sürdüren ve giderek MHP siyasetine teslim olan, seçim sürecinde toplumu kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı dil kullanan ve özellikle Batı’daki metropol kentlerde Kürt temsiliyetine listelerinde yeterince yer vermeyen AK Parti, 31 Mart seçimlerinde Batı’daki Kürt seçmenin önemli bir kısmının desteğini kaybetti. AK Parti izlediği bu seçim stratejisiyle, seçim sürecinin başında seçmen tabanının neredeyse yarıya yakını sandığa gitmeme eğilimi içerisinde olan HDP seçmeni ile AK Parti ve HDP arasındaki yüzer-gezer oyların büyük bir kısmının Millet İttifakı etrafında konsolide olmasını sağladı. Bundan da öte, Batı’daki AK Partili muhafazakâr Kürt seçmenin bir kısmı sandığa gitmemek ve çok az bir kısmı da sandığa gidip CHP’ye oy vermek suretiyle AK Parti’ye yönelik tepkilerini sandığa yansıtmış oldular.

Kürt seçmenin başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, İzmir, Antalya, Mersin ve Adana illerinde CHP’li adaylara anlamlı ve kritik önemi haiz destek sunmasında, AK Parti’nin seçim stratejisine duyulan tepki yanı sıra; son yıllarda CHP siyasetinde yaşanan pozitif değişimin, CHP’li adayların “ulusalcı kanat” dışından olmalarının, CHP yönetiminin ve adaylarının Kürt seçmene yönelik negatif bir dil kullanmamalarının, tam tersine, kucaklayıcı bir üslup geliştirmelerinin, belediye meclis üyeliklerinde kısmen de olsa Kürt temsiliyetine yer vermelerinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’nin Batısındaki metropollerde yaşayan Kürt seçmenin önemli bir kısmı, AK Parti’ye bir uyarıda bulunma ihtiyacı hissederek, AK Parti’yi cezalandırmak amacıyla Millet İttifakı’nın CHP’li adaylarına destek verdi. Ancak bu durum, Kürtlerin tamamen AK Parti’den vazgeçtikleri ya da AK Parti’ye yönelik umutlarını tümünden kaybettikleri anlamına gelmemektedir. Zira, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları seçim çevrelerinin sandık sonuçları da göstermemektedir ki, özellikle AK partili muhafazakâr Kürtlerin anlamlı bir kısmı hâlâ AK Parti’ye yönelik desteklerini sürdürmektedir. Öte yandan, Kürt illerindeki seçim sonuçları da, Bölge Kürtlerinin AK Parti’ye olan desteklerinin devam ettiğini göstermektedir.

Kısacası; Kürt seçmenin önemli bir kısmı Batıda AK Parti’ye sandıkta bir ders verme ve uyarıda bulunma iradesini ortaya koyarken, Kürt coğrafyasında farklı bir tutum geliştirerek, AK Parti’yle olan ilişkiyi koparmamak ve umutların devamını sağlamak amacıyla AK Parti’ye yönelik desteklerini sürdürmeyi tercih etti.

Kürtlere ve Kürt kimliğine yönelik AK Parti siyasetinde yaşanan negatif tutum değişikliğine rağmen hâlâ Kürt seçmenin hatırı sayılır bir kesiminin AK Parti’ye oy vermede ısrarcı olmasının temel nedeni, -AK Parti’ye yönelik umutlarını henüz yitirmemiş olmaktan ziyade- Kürtlerin devletle olan ilişkisini koparmamak ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti çatısı altında eşit ve özgür vatandaşlar olarak diğer halklarla birlikte yaşama arzusudur. Kürtlerin, siyasi merkezi temsil eden bir kitle partisine destek vermemesinin politik anlamı bağımsızlık talebi olacaktır ki, böyle bir talep ve beklentinin Kürtler arasında çok düşük olduğu hemen herkesin bildiği bir gerçektir. Halihazırda bu tanıma uyan tek siyasi parti AK Parti olduğundan dolayı, merkez sağda AK Parti’nin yerine geçecek ve Kürtleri kucaklayacak daha umut verici bir siyasi seçenek ortaya çıkıncaya kadar AK Parti’ye yönelik bu desteğin devam edeceği söylenebilir.

IV. KÜRTLER VE KÜRT SİYASİ PARTİLERİ

Bölge halkı, Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçilmesinden 1990’lara kadarki süreçte, ülkedeki genel seçmen eğilimini yansıtır şekilde merkez partilere oy verirken, bu tarihten sonra Refah Partisi’nin yükselişi ve Kürt kimliğini merkeze alan Kürt partilerin oluşumuyla birlikte, -merkez partilerini terk ederek- siyasi tercihlerini bu iki partiden yana kullandı⁹. 2000’lerden sonra ise, Kürt seçmenin çok önemli bir kısmı, Refah Partisi geleneğinin içinden çıkan AK Parti ile ana akım Kürt partilerine oy vermeyi sürdürdü.

Kürt seçmeninin kayda değer bir kısmının 1990’ların başından itibaren istikrarlı bir şekilde destek sunduğu Kürt partilerin ilki, Halkın Emek Partisi (HEP) adıyla ortaya çıktı. Kürt kimliğini ve Kürt meselesini merkeze alan ve ilerleyen yıllarda kurulacak olan Kürt partilerinin halefi olan HEP; Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) içinde siyaset yapan ve 1989 yılında Paris’te düzenlenen Kürt Konferansına katıldıkları için SHP’den ihraç edilen yedi Kürt milletvekilinden üçünün katılımıyla 7 Haziran 1990’da kuruldu. Kuruluşunda Türk solunun ve işçi hareketinin önemli isimlerinin de bulunduğu HEP’in temelinde Kürt kimliği ve Kürt meselesi vardı. Bu bağlamda HEP, legal Kürt siyasi hareketinin başlatıcısı olarak kabul edildi.¹⁰

HEP, 1991 genel seçimlerine -Kürt siyasetçileri ihraç ederek ilk legal Kürt partisinin doğumuna neden olan- Erdal İnönü liderliğindeki SHP’yle ittifak yaparak girdi. İdeolojik olarak seküler-sol kökenli olan Kürt siyasi hareketinin kendisine en yakın siyasi parti olan SHP’yle ittifak ilişkisine girmesi anlaşılır bir durumdu. Bir bakıma bugünkü CHP ile HDP’nin öncülü olan siyasi partiler arasındaki ilk seçim ittifakıydı. SHP ve HEP arasında gerçekleştirilen bu seçim ittifakından her iki parti de kârlı çıktı. Seçim ittifakı sayesinde SHP, 1977 seçimlerinden tam 14 yıl sonra hükümet ortağı olma şansını yakaladı¹¹. HEP ise parlamentoda 22 milletvekili ile temsil edilme imkânına kavuştu. Ancak, HEP milletvekillerinin meclis genel kuruluna sarı-yeşil-kırmızı mendiller takılı olarak girmeleri ve Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın yeminini Kürtçe sözlerle bitirmesi üzerine başlayan kriz süreci HEP’in kapatılmasıyla sonlandı.

SHP-HEP ittifak ilişkisi, Kürt meselesinin demokratik bir zeminde müzakere edilip çözüme kavuşturulmasında ve Kürt kimliğine duyarlı seçmen kitlesinin seçim sonuçları üzerinde anahtar rolünü ortaya koymada önemli bir veri oluşturdu. Kürt meselesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan PKK’nin silahlı varlığının sona erdirilmesi ve ülkenin kalıcı bir barışa kavuşturulmasının yolu, Kürtlerin kendi kimlikleriyle demokratik bir zeminde siyaset yapabilmelerinin önünün açılmasından geçmekteydi. SHP Genel Başkanının yaklaşık 30 yıl önce HEP’i SHP bünyesinde legal siyasal alana taşıması, bu doğrultudaki en anlamlı ve en önemli bir adımı ifade etmekteydi. Nitekim, 1991 seçimlerinden önce SHP ile HEP arasında gelişen ittifak ilişkisi, seçim sonrası DYP ile

⁹ Taha Özhan / Hatem Ete: Kürt Meselesi: Problemler ve Çözümler, SETA Analiz Raporu, İstanbul, 2008, s. 8.

¹⁰ Vahap Coşkun: 7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP), SETA Analiz Raporu, İstanbul, 2015, s. 8.

¹¹ Cengiz Çandar: “CHP-Kürt siyasi hareketi diyalektiği”, Radikal, 24 Kasım 2010.

SHP'nin kurduğu koalisyon hükümetinin protokolünde etkisini ortaya koydu. Hükümet protokolünde Kürt sorununa ilişkin doğrudan bir gönderme olmamasına rağmen, Türkiye'deki farklı etnik grupların kendi kültürel kimliklerini ifade etme ve geliştirme hakkından söz edildi¹².

SHP-HEP ittifak ilişkisinin işaret ettiği bir başka politik gerçek, Kürtlerden anlamlı bir destek almayan bir siyasi partinin iktidar olabilme şansının çok düşük olduğudur. SHP, seküler-sol Kürt hareketiyle yaptığı ittifak sayesinde 14 yıl aradan sonra iktidar ortağı olabildi. HEP'le ittifak ilişkisi sona eren SHP, 1994 yerel seçimlerinde kötü bir sonuç aldı. SHP ile CHP'nin birleşmesi sonrasında 1995'te yapılan genel seçimlerde CHP'nin Kürt illerinde aldığı oy dramatik bir biçimde düşerken, ülke genelinde de CHP seçim barajını ancak kıl payı geçebildi¹³. Sonraki süreçte -özellikle Deniz Baykal'ın genel başkanlığı döneminde devletçi ve ulusalcı bir çizgiye kayan- CHP, "Fırat'ın doğusu"na geçemez oldu¹⁴ ve bölgede adeta tabela partisi konumuna düştü; ülke genelinde de iktidar şansını kaybetmiş bir parti halini aldı.

Kürt siyasi partilerinin öncülü olan HEP'in 1993'te Anayasa Mahkemesi (AYM) kararıyla kapatılmasından sonra, ilerleyen yıllarda sırasıyla HEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP kuruldu. Kürt meselesinin demokratik yollarla çözümünde birer muhatap olarak değerlendirilmesi gerekirken, devletin bu partilere yönelik tavrı çok sert oldu. "Devlet, onların siyasi sahada varlık göstermelerine ve mücadele etmelerine izin vermedi. Kürt kimliğini esas alan partileri tasfiye etmek için her türlü baskı aracını kullandı. Bu partilerin yöneticilerini sürekli olarak rahatsız etti, milletvekillerini Meclis'ten attı. Kimi vekiller hapisşanede bir ömür geçirirken, kimi de sokak ortasında infaz edildi."¹⁵ HEP ve bu geleneğin devamı olan siyasi partiler AYM tarafından kapatıldı ve kimi yöneticilerine siyaset yasağı getirildi. Sadece PKK ile bağlantılı görülen partiler değil, Türk solunun temsilcisi olan ve PKK karşısında konumlanan Kürt partileri de AYM kararlarıyla kapatıldı.¹⁶

Legal Kürt partilerine yönelik uygulanan baskıların iki önemli sonucu oldu: Bunlardan birincisi, kapatılan her siyasi partinin yerine kurulan yeni parti daha fazla PKK'nin güdümüne girdi. İlk Kürt siyasi partisi olarak kabul edilen HEP ile PKK arasındaki mesafeli ilişki, ilerleyen süreçte giderek kapanmaya başladı. PKK'nin yasal Kürt siyasi hareketi üzerindeki nüfuzu tahkim edildi. İkinci sonuç ise, Kürt partilerine ve Kürt siyasetçilere yönelik ağır baskıların ve haksızlıkların yarattığı mağduriyet algısı, -başka parametrelerin yanı sıra- Kürt partilere olan desteği artırıcı bir etki yarattı.

Yaklaşık 30 yıllık siyasi tarihi içinde HEP'le başlayıp halefi olan siyasi partilerle devam eden süreçte Kürt siyasi partileri 8 genel seçime (1995, 1999, 2002, 2007, 2011, Haziran 2015, Kasım 2015 ve 2018) ve 5 yerel seçime (1999, 2004, 2009, 2014 ve 2019) girdiler. Seçimlere; parti kimliğiyle, bağımsız adaylarla, ittifak ilişkisiyle veya iki

¹² Kema Kirişçil / Gareth M. Windrow : Kürt Sorunu, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007, s. 160-161.

¹³ Kirişçil / Windrow s. 165-171.

¹⁴ Cengiz Çandar: "CHP-Kürt siyasi hareketi diyalektiği", Radikal, 24 Kasım 2010.

¹⁵ Coşkun: 7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP), s. 8.

¹⁶ AYM tarafından "bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık"tan dolayı kapatılan siyasi partiler için bkz. Fazıl Hüsni Erdem: "Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması: Karşılaştırmalı Bir Analiz", Hukuk ve Adalet, Sayı 3, Sonbahar 2004, s. 252-301.

farklı parti olarak girdiler.¹⁷ 2007 genel seçimlerinde çıkardıkları milletvekilleriyle mecliste temsil edilme, 1999 yerel seçimleriyle birlikte ise bölgenin birçok il, ilçe ve belde belediye başkanlıklarını kazanarak yerelde temsil edilme başarısını yakaladılar. Böylece Kürt partileri, bölgenin siyasi kaderini belirlemede etkin bir güç haline geldiler. Öyle ki, bölgedeki yegâne siyasi rakibi olan AK Parti, Kürt seçmenden istikrarlı bir şekilde anlamlı bir destek almasına ve kimi seçimlerde aldığı oy oranı ve çıkardığı milletvekili sayısı Kürt siyasi partilerinden daha fazla olmasına rağmen, Bölgede - söylemsel ve psikolojik düzeyde- Kürtlerin meşru temsilcisi olarak hep Kürt partileri adres gösterildi.¹⁸

Seküler-sol siyaset geleneğinden gelen Kürt siyasi partilerinin, temsil ettikleri Kürt seçmen kitlesinin sosyolojisiyle pek de uyumlu olmayan yapılarına rağmen toplumsal destek görmesi ve bu desteğin hemen her seçimde genişleyerek devam etmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir sosyo-politik realitedir. Alevi Kürtler dışında kalan Kürt toplumunun kahr ekseriyetinin geleneksel Sünni-İslam anlayışına bağlı olduğu dikkate alındığında, seküler-sol kimlikli HEP geleneğinin bu sosyolojiden destek bulmasını iki önemli parametreyle açıklamak mümkündür.

Birincisi, Kürt partilerinin, Kürt kimliğini ve Kürt meselesini siyasetlerinin merkezine oturtmalarının yaratmış olduğu güçlü meşruiyet algısıdır. Kürt meselesinin çözümsüzlüğünün ve çatışmaların yol açtığı insani dramın derinliği ve yaygınlığı, bu meselesinin taşıyıcısı konumundaki siyasi partiler etrafında kenetlenmeye yol açtı. Çoklu kimliğe sahip insanların, saldırıya uğrayan kimliklerine daha fazla sarıldıklarına ve tehdit altında gördükleri kimliklerine yönelik koruma refleksiyle hareket ettiklerine dair sosyolojik eğilim, Kürtler için de geçerli oldu. HEP geleneğinin ilk dönemlerinde seküler-sol söylem çok daha baskın olmasına rağmen, dinsel kimliği ile etnik kimliği arasında sıkıştığını hissedilen Kürt nüfusun belirli bir kısmının ısrarla bu geleneği desteklemesinin en önemli sebebi, Kürt kimliği dolayısıyla yaşanan ağır insani dramlardır. Özellikle 1990'larda yaşanan ve insani bilançosu çok ağır olan olaylar zincirinin yarattığı travmalardan doğrudan etkilenen dindar Kürtlerin önemli bir kısmı, politik adres olarak Kürt kimliğinin ve Kürt meselesinin temsilcisi iddiasındaki siyasi partilere yöneldiler.

İkincisi, Kürt siyasi hareketinin bir taraftan kendi tabanını dönüştürmesi, diğer taraftan da kendisinin dönüşmesidir. PKK'nin ve HEP geleneğinin sahip olduğu çok güçlü ve yaygın propaganda araçlarının ve her iki yapıya müzahir olan sivil toplum örgütlerinin kendi tabanları mobilize ve endoktrine etme kapasitesi, zaman içerisinde dindar Kürtlerin bir kısmının daha seküler bir çizgiye kaymalarını sağladı. Öte yandan, gerek PKK'nin kitleselleşme çabaları ve gerekse HEP geleneğinin kendi tabanını genişletme arayışları, Kürt sosyolojisini dikkate alan yeni bir söylem geliştirilmesine yol açtı. Kısacası, PKK ve HEP geleneği hem kendi tabanını "dönüştüren" ve hem de kendi sosyolojik gerçekliğini dikkate alarak "dönüşen" bir siyasi hareket haline geldi.

Marksist-Leninist bir siyasi çizgiden gelen ve başını PKK'nin çektiği Kürt siyasi hareketinin, ideolojik düşünce kalıplarını yumuşatıp dönüşmesi kolay olmadı. İlk dönemlerinde din ile arasına açık bir mesafe koyan, ancak sosyalist çizgiden giderek milliyetçi bir çizgiye kayan ve temsil iddiasında olduğu Kürt sosyolojisine yakınlaşma

¹⁷ Coşkun: 7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP), s. 9.

¹⁸ Özhan / Ete: s. 8-9.

ihtiyacı hisseden Kürt siyasi hareketi, İslamiyet ile arasına koyduğu mesafeyi kapatıp dindar Kürtlere ulaşmakta epey zorluk çekti. Ancak, özellikle ilk demokratik açılım döneminden itibaren, Kürt siyasi hareketi bariz bir şekilde değişmeye başladı; İslamiyet ve dindarla arasındaki mesafeyi sistemli ve hızlı bir şekilde kapatma çabası içinde bulundu.¹⁹

Nitekim, söylem düzeyinde başlayan değişim, HEP geleneğine mensup siyasi partilerin 2011 ve sonrasında yapılan genel ve yerel seçimlerde dindar ve muhafazakâr Kürt isimlere listelerinde yer vererek,²⁰ aktör düzeyinde de devam etmiş oldu. Kürt siyasi hareketinin mütedeyyin Kürtleri kazanmaya yönelik açılımları; Öcalan'ın 2013 Newroz mesajıyla, Öcalan'ın önerisi üzerine Mayıs 2014'te Diyarbakır'da "Demokratik İslam Konferansı"nın toplanmasıyla ve BDP'nin barış talebini iletmede 2016'da başlattığı "sivil Cuma" eylemleriyle sürdürüldü.

Dindar-muhafazakâr Kürt seçmene yönelik HEP geleneğindeki bu açılımın sandıklara yansımaları üzerine eski AK Parti Diyarbakır İl Başkanı Halit Advan, Aralık 2012'de bir gazeteye yaptığı açıklamada, "Hepimizin bildiği gibi, BDP sosyalist ve sol olduğunu savunuyor. Normalde bölgede bütün dindar kesimin bize oy vermesi gerekir ama dindar seçmen BDP'ye daha çok oy veriyor"²¹ diyerek, bir anlamda malumu ilan etmiş oldu. Gerçekten de, HEP'le başlayıp HDP'yle devam eden süreç içerisindeki ana akım Kürt siyasi partileri, 2014'e gelinceye kadar yaklaşık %4-%6 bandında oy alırken, ilk kez 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Selahattin Demirtaş'ın %9.76, HDP'nin; 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde %13.12, 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde %10.76 ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde ise % 11.70 oranında oy almasındaki en önemli etkenlerden biri, Kürt siyasi hareketinin söylem, eylem ve aktör düzeyinde yaşadığı dönüşüm oldu.

V. 31 MART SEÇİMLERİNDE KÜRTLER VE HDP

Kürt kimliğinin ve Kürt meselesinin siyasi temsilcisi olan HDP, 31 Mart Mahalli İdareler Seçiminde, Türkiye'nin Doğusuna ve Batısına yönelik olmak üzere iki ayrı strateji izledi. HDP, seçim stratejisinin ilk ayağına (Kürt coğrafyasına) yönelik olarak, kayyum atanan belediyeleri geri alma hedefini önüne koydu. Seçim stratejisinin Türkiye'nin Batısına yönelik kısmında ise, HDP, Cumhur İttifakına seçim kaybettirme amacını güttü. Kısacası HDP, "Doğu'da kazanmak, Batı'da kaybettirmek" üzerine kurulu bir strateji izledi. HDP, bu stratejisinin ilk ayağında istediği sonucu elde edemedi; ancak ikincisinde umduğu başarıyı elde etti.²²

HDP, özellikle sahip olduğu oy potansiyeliyle seçimlerin sonucunu belirlemede anahtar role sahip olduğu büyük metropol kentlerde aday göstermemek suretiyle, dolaylı olarak Millet İttifakı'na çok önemli ve kritik bir destek sunmuş oldu. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, Antalya, Mersin ve Adana illerinde Millet İttifakı listesinden aday gösterilen CHP'li isimlere oy vermek suretiyle, Cumhur İttifakı'nın bu illerde seçim kaybetmesine neden oldu.

¹⁹ Ruşen Çakır: "Öcalan'ın İslamiyet ile ilgisi", Vatan Gazetesi, 12 Mayıs 2014.

²⁰ Coşkun: 7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP), s. 9.

²¹ Eski AK Parti Diyarbakır İl Başkanı Halit Advan'ın görevinden alınmasına sebebiyet veren açıklaması için bkz. <https://www.timeturk.com/tr/2012/11/30/dindar-kurtler-bdp-ye-daha-cok-oy-veriyor.html>.

²² Vahap Coşkun: "İlk okumalar (2)", <http://www.kurdistan24.net/tr/opinion/05d8eb8e-86fa-43ac-9291-0a1396cf36a6>.

Aslında seçim sürecinin ilk günlerinde yapılan anket çalışmaları, HDP seçmen kitlesinin sandığa gitme konusunda çok fazla istekli olmadığını ve sandığa gidecekler arasında da Millet İttifakına oy vermeyi düşünenlerin oranının HDP’li seçmenlerin %40-50’sine tekabül ettiğini ortaya koymaktaydı. Ancak ilerleyen süreç içerisinde Cumhuriyet İttifakı’nın milliyetçi-muhafazakâr sağ seçmeni konsolide etmek amacıyla geliştirdiği “anti-Kürt söylem”, HDP’li seçmenin Millet İttifakı’na yönelik konsolidasyon oranını giderek yukarı çekti. Seçim stratejisini “beka söylemi” üzerine oturtan ve HDP’ye yönelik hiç olmadığı kadar düşmanlaştırıcı bir dil kullanan AK Parti, HDP’li seçmenin kararsızlığını gidermede etkili oldu. Bu sert dil ve üslup sadece HDP’li Kürtleri değil, AK Parti’li Kürtleri de rahatsız etti. Nitekim, seçimlere çok yakın bir dönemde yapılan anket çalışmaları, HDP’li seçmenlerin %80-90’nının Millet İttifakı’na konsolide olduğunu gösterdi.²³

HDP seçmeninin önemli bir kısmının Türkiye’nin Batısındaki metropollerde CHP’li adaylara oy vererek AK Parti’ye seçim kaybettirmesinde teşvik edici rol oynayan başlıca faktörlerden biri de, HDP’nin iki buçuk yıldır hapiste tutulan eski Eş Başkanı Selahattin Demirtaş oldu.²⁴ Demirtaş, seçimden iki gün önce Twitter hesabından paylaştığı mesajında HDP’li seçmenleri “stratejik oy kullanmaya” çağırdı: “*Bu seçimin belirleyicisi direkt olarak sizsiniz. Belirleyici etkimizi sadece kayımlardan geri alacağımız şehirlerde değil, her yerde göstermek için tarihi bir fırsat var kapımızda. Aday çıkarmadığımız şehirlerde kullanacağımız stratejik oylar, gücümüzün göstergesi olacak.*”²⁵

MHP ile ittifak ilişkisine girmiş AK Parti’nin uzunca bir süredir izlediği otoriter ve baskıcı politikalardan hoşnutsuz olan AK Partili Kürtler de, seçim sürecindeki milliyetçi ve devletçi dilden etkilenecek, sandığa gitmemek suretiyle, kendi partilerini cezalandırma yoluna gittiler. CHP’nin kazandığı beş büyükşehir belediye seçim sonuçları bu tespiti doğrular niteliktedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, HDP’li seçmenin Millet İttifakı’na yönelik desteği CHP’li isimlerin aday gösterildiği illerle sınırlı kaldı. İYİ Parti’li isimlerin aday gösterildiği yerlerde bu desteğin verilmediği görülmektedir. Sözgelimi, HDP’nin yaklaşık %5 oya sahip olduğu Balıkesir İlinde İYİ Partili Millet İttifakı adayının çok küçük bir oy farkıyla seçimi kaybetmesinde HDP’nin destek sunmaması etkili oldu.

31 Mart seçim sonuçları, Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu’da HDP’nin beklentilerini karşılamaktan uzak kaldı. HDP bölgede 3 Büyükşehir, 5 il, 46 ilçe ve 11 belde olmak üzere toplam 65 belediye başkanlığını kazandı. Ağrı, Bitlis, Şırnak ve Tunceli belediyelerini kaybetti; buna karşın MHP’nin elindeki Kars İlini kazandı. 11 Eylül 2016 tarihinden itibaren Demokratik Bölgeler Partisi’nin elinde bulunan ve kayyum atanan 3’ü büyükşehir olmak üzere 10 şehir, 63 ilçe ve 22 belde belediyesini (toplam 95 belediyeyi) geri almak HDP’nin öncelikli hedeflerinden biriydi.

²³ MetroPoll Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi’nin Haziran 2019 tarihli “Türkiye’nin Nabzi” başlıklı araştırmasına göre, HDP’li seçmenlerin % 99.4’ü, 23 Haziran’da yapılan İstanbul seçimlerinde CHP adayı Ekrem İmamoğlu’nu destekleyeceğini belirtmiştir. (s.16)

<http://metropoll.com.tr/upload/content/files/1827-tu%CC%88rkiyenin-nabzi-haziran-2019.pdf>

²⁴ Kadri Gürsel: “Erdoğan’ın seçim yenilgisinde rol oynayan bumerang etkisi: Kürt faktörü”, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/04/turkey-kurdish-factor-boomerang-effect-in-election.html>.

²⁵ Bkz. <https://tr.euronews.com/2019/03/29/demistas-hdp-li-secmene-31-mart-cagri-belirleyici-etkimizi-gostermek-icin-tarihi-firsat>.

HDP bu hedeflere ulaşmak bir tarafa, elindeki toplam 104 belediyeden yaklaşık üçte birini kaybetti.

HDP'nin Kürt coğrafyasında aldığı oylara bakılacak olursa, ilk dikkat çeken sonuç; büyük illerde oylarını arttırdığı, küçük il, ilçe ve beldelerde ise oy kaybettiğidir. 2014 yerel seçim sonuçlarıyla mukayese edildiğinde HDP oylarını Mardin'de %52'den %56'ya, Diyarbakır'da %55'den %63'e, Van'da %53'ten %54'e, Batman'da ise %56'dan %66'ya çıkardı.

HDP, Ağrı ve Şırnak'ta belediye başkanlığını kaybetmesine rağmen, İl Genel Meclisi seçimlerinde birinci parti oldu. Muş'ta kıl payı belediye başkanlığı seçimi kaybedildi, ancak İl Genel Meclisi seçiminde birinci parti olmayı başarabildi.

HDP'nin özellikle küçük il, ilçe ve beldelerde oy kaybı yaşamasının nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Başta karizmatik liderleri Selahattin Demirtaş olmak üzere, HDP'nin birçok sevilen, etkin ve popüler siyasetçisinin tutuklu, hükümlü ya da yurt dışında mülteci olması; seçim sürecinde birçok HDP'li yönetici ve sandık görevlilerinin gözaltına alınması ve bir kısmının tutuklanması; bölgedeki HDP teşkilatlarının fiilen çalışamayacak duruma gelmesi ve seçimlerin serbestliği ilkesiyle bağdaşmayacak ölçüde HDP'nin propaganda faaliyetlerinin engellenmeye çalışılması, HDP'nin oy kaybetmesinin bir sebebi olarak ileri sürülebilir. Ancak bu sebeplerin, HDP'nin oy kaybındaki temel etkenler olmadığını ifade etmek gerekir. Zira, HDP ve öncülü olan Kürt partileri, daha önceki birçok seçimde çok daha ağır şartlar altında seçime katılmış ve başarı sağlamışlardı.²⁶
2. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'nın seçim süreci başlamadan önce yaptığı ve HDP'nin seçim kazanacağı belediyelere tekrar kayyum atanabileceğine ilişkin açıklamanın özellikle küçük il, ilçe ve beldelerde HDP'nin seçim kaybında etkili olduğu söylenebilir. Bölgenin küçük yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar devletin gücüyle her gün çıplak bir şekilde karşı karşıya gelmekte, bu yerlerde korku ve baskı havası çok daha belirgin bir hal almaktadır. HDP'li belediye başkanının seçilmesi halinde yeniden kayyum atanacağını ve güvenlikçi uygulamaların devam edeceğini düşünen bir kısım Kürt seçmen sandığa gitmemeyi ya da AK Parti'ye oy vermeyi tercih etti. Kısacası; HDP'ye oy vermenin maliyetinin yüksek olacağı kaygısı da özellikle küçük yerleşim birimlerinde etkili bir parametre oldu.
3. 31 Mart seçimlerinde, geçmiş seçimlerden farklı olarak, -AK Parti'nin hiç olmadığı kadar Devletle bütünleşmiş olmasının da etkisiyle- Devlet güçleri koordineli bir şekilde çalışarak, başta korucular olmak üzere, devletle ilişkili büyük ailelerin ve aşiretlerin blok olarak hareket etmesini sağladı. Devlet güçlerinin bu çabası daha ziyade koruculuk sisteminin ve devlete müzahir olan aşiretlerin güçlü ve yaygın olduğu küçük il, ilçe ve beldelerde seçim sonuçları üzerinde kısmen de olsa etkili oldu. HDP oylarının bu tür yerlerde azalmış olmasında, -başka etkenlerin yanı sıra- devletin söz konusu yerleşim

²⁶ Abdullah Kıran: "Yerel seçimler ve Kürtler", <http://www.serbestiyet.com/yazarlar/abdullah--kiran/yerel-secimler-ve-kurtler-848810>.

birimlerindeki AK Parti lehine koordineli çalışmasının belirli bir ölçüde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

4. Hendek-barikat sürecinde yaşananlar, HDP ile seçmen tabanı arasında bir soğumanın oluşmasına yol açmıştı. Nitekim bu soğumanın etkisi, 1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde görüldü. Her iki seçimde de, HDP'nin geleneksel olarak güçlü olduğu seçim çevrelerinde yaşayan ve çatışma döneminin geride kalmasını arzulayan halk, duyduğu rahatsızlığı sandıkta ifade ederek, HDP'nin bu yerlerde zemin kaybetmesine yol açmıştı. Aradan dört yıl geçmiş olmasına rağmen tabanda oluşan rahatsızlığın izlerinin hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır²⁷. Genel olarak bölgede yaşayan Kürt seçmen, HDP'nin hendek-barikat sürecinde sağduyulu bir politika izlemediğini, birçok yerleşim biriminin yerle bir edilmesine, binlerce insanın ölümüne ve yüz binlercesinin göç etmesine yol açan bu sürece dair öz eleştiri yapmadığını düşünmektedir.²⁸
5. Hendek-barikat dönemine ait travmatik hafızanın genel seçimlere oranla yerel seçimlerde daha fazla açığa çıkmasının temel nedeni, o dönem içerisinde yaşananlar karşısında yerel yönetim temsilcilerinin beklentilere cevap vermeyen bir tavır içerisinde bulduklarına dair Kürt toplumunda oluşan algıdır. Hendek-barikat pratiğinin öz-yönetim ilanının bir gereği olarak kurgulanmış olması, yerel özerkliğin uygulama mekânları olan yerel yönetimlerle hendek-barikat arasında bir sebep-sonuç ilişkisinin toplumsal algıda oluşmasını sağladı. PKK'nin, HDP'nin elindeki belediyelere özerklik ilan ettirmesine karşı tabanda oluşan tepki, bir kısım HDP'li Kürt seçmeni, kendi partisine ders verme seçeneğine sevk etti²⁹.
6. 1999 yılı ve sonrasında yapılan bütün yerel yönetim seçimlerinde -bölgenin birçok merkezinde- açık ara farkla seçimlerden zaferle çıkan Kürt partilerinde oluşan özgüven halinin de HDP'nin oy kaybında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yereldeki ilk iktidar dönemlerinde halka hizmet götürmede -geçmişteki belediye hizmetlerine oranla- fark yaratan ve halkın talep ve beklentileri konusunda hassas davranan Kürt partilerinin yönetimindeki belediyelerin zamanla performanslarında düşüş yaşandı; yöneticiler, eski heyecan ve çalışma azimlerini kaybettiler; halkla ilişkilerinde sekte davranmaya başladılar ve halka hesap vermeme eğilimi içine girdiler. Sonuçta, Kürt partileri de uzun süre iktidarda olmanın yıpratıcı etkisine maruz kaldılar. Yönetme ve hizmet üretme tarzındaki bu niteliksel değişim de HDP'nin oy kaybına sebebiyet verdi.

²⁷Sedat Ergin: "HDP'nin seçim sonucu nasıl okunmalı?", <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/hdpnin-secim-sonucu-nasil-okunmali-41177783>..

²⁸Abdullah Kıran: "Yerel seçimler ve Kürtler", <http://www.serbustiyet.com/yazarlar/abdullah--kiran/yerel-secimler-ve-kurtler-848810>.

²⁹Fehim Taştekin: "Erdoğan'ı kim kurtaracak, Kürtler mi?", <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/04/turkey-who-will-rescue-erdogan-maybe-kurds.html>.

7. Bölgede kayyumla yönetilen belediyelerin sundukları yerel hizmetlerin de seçmen tercihlerini belirlemede belirli bir ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Daha önce HDP'nin yönettiği il ve ilçelere atanan kayyumların sunduğu ve halk tarafından takdirle karşılanan hizmetlerin, seçim sonuçlarına kısmen de olsa etkili olduğunu söylemek mümkündür.³⁰
8. HDP ve selefi olan Kürt partilerin hemen her yerel ve genel seçimde seçim çevresinin dışından aday gösterme temayülü, özellikle yerel yönetim seçimlerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Adayın niteliğini ve aday gösterildiği seçim çevresiyle olan ilişkisini dikkate almayan bu üstenci tavır, HDP seçmen tabanında rahatsızlık yaratmakta, bu tavidan duyulan rahatsızlık artık seslice dile getirilmekte ve eleştirilmektedir. Buna rağmen aynı tavırdan ısrar edilen seçim çevrelerinde HDP'li seçmen sandığa gitmemek ya da AK Parti'li adaya oy vermek suretiyle partisini cezalandırmaktadır.

Seçim sonuçlarına bakıldığında, Kürt seçmenin HDP'ye hem uyarı hem de destek mesajı verdiği anlaşılmaktadır. Uyarıyı Kürt illerinde; desteği ise Türkiye'nin Batısında göstermiş oldu. Kürt seçmen; hendek-barikat sürecinde PKK'ye gereken tepkiyi göstermemesi ve/veya bu süreçte zarar gören halka karşı özeleştiride bulunmaması, belediye hizmetlerinde yetersizliğe düşmesi, büyüklük kompleksine kapılması ve seçmene karşı hesap vermeme tavrı içine girmesi gibi nedenlerle HDP'ye uyarı mesajı verdi.

Bölgede HDP'ye uyarı mesajı veren Kürt seçmen, Türkiye'nin Batısındaki metropollerde, -HDP'nin işaret ettiği CHP'li adaylara oy vermek suretiyle- HDP'ye dolaylı destek sunmayı ihmal etmedi. Gerçekten de HDP'nin hatırı sayılır ölçüde oy potansiyeline sahip olduğu büyükşehirlerde Kürt seçmen; başta karizmatik liderleri Selahattin Demirtaş olmak üzere birçok HDP'li siyasetçinin tutuklanması, mahkum edilmesi ya da yurt dışına kaçma mecburiyetinde bırakılması, seçim sürecinde Cumhur İttifakınca anti-Kürt bir dil kullanılması, HDP'nin; Kürt kimliğinin siyasi temsilcisi ve savunucusu olarak kabul edilmesi ve Kürt meselesinin demokratik ve barışçıl yöntemlerle çözümünün vazgeçilmez aktörü olarak görülmesi gibi sebepler de HDP'ye yönelik desteğini devam ettirdi.

VI. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Genel olarak Kürt seçmenin, AK Parti iktidarları döneminde gerçekleştirilen genel ve yerel seçimler ile referandumlarda iki siyasi parti etrafında kümелendiğini ve tercihini bu iki partiden yana kullandığını söylemek mümkündür. Bu iki parti, AK Parti ile HDP ve öncülü olan Kürt partileridir.

Her iki siyasi partiye yönelik yoğun tercihin temel motivasyonu, vatandaşlık kimliğiyle etnik kimliğin biraradallığını sağlama arzusu ve iradesidir. Vatandaşlık kimliği eksenli siyasi tercihte, daha ziyade, sosyal ve ekonomik beklentiler ile insanca yaşama arzusu ön plan çıkmaktadır. Etnik kimlik eksenli siyasi tercihte ise, etnik kimliklerinin bütün gerekleriyle birlikte tanınması ve eşit ve özgür vatandaşlar olarak yaşama beklentisi öncelikli hedef olarak belirlemektedir. Birbirini tamamlayıcı nitelikteki bu iki talebin

³⁰ Ahmet Taşgetiren: "Millet aynasında partiler", Karar Gazetesi, 2 Nisan 2019.

hayata geçirilip somutlaştırılmasında AK Parti ve Kürt partileri etkili ve elverişli politik araçlar olarak görüldüğünden, Kürt seçmen tercihi bu iki parti etrafında buluşmaktadır.

31 Mart seçimlerine girilirken, her iki partinin de geleneksel Kürt seçmen nezdindeki karneleri pek parlak görünmüyordu. Son yıllarda yaşanan birtakım olumsuz gelişmeler, Kürt seçmenin her iki partiye yönelik kırınglığına ve küskünlüğüne sebebiyet vermişti. AK Parti'nin; çözüm sürecini devam ettirmedeki isteksizliği, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında ilan ettiği OHAL'i -bütün toplumsal ve siyasal muhalefete olduğu gibi- Kürt muhalefetine yönelik baskıcı uygulamalara dönüştürmesi, MHP ile ittifak ilişkisine girmesi, devletçi ve milliyetçi bir çizgiye kayması ve iç ve dış politikada anti-Kürt bir söylem geliştirmesi, Kürt seçmende AK Parti'ye yönelik ciddi bir rahatsızlık yarattı. Aynı şekilde HDP'nin; çözüm sürecinde gereken basireti gösterememesi, hendek-barikat olaylarında engelleyici bir işlev yerine getirememesi ve giderek Kürt temsiliyetinden uzaklaşıp marjinal Türk sol hareketlerinin geniş bir alan bulduğu bir siyasi parti görünümüne bürünmesi, Kürt seçmenin HDP'ye yönelik sempatik bakış açısını olumsuz olarak etkiledi.

Her iki siyasi partinin taşıdığı bagaja rağmen, Kürt seçmenin beklentilerine karşılık gelecek inandırıcı alternatif siyasi söylem ve oluşumların bulunmayışı, söz konusu partilerin vazgeçilmezliğini rasyonel bir seçenek haline getirdi. Nitekim bu sebeple Kürt seçmen, 31 Mart seçimlerinde her iki partiye yönelik desteğini sürdürdü. Bununla birlikte, her iki partiye bir uyarıda bulunma ihtiyacını da hissetti. Kürt seçmen kullandığı stratejik oyla AK Parti'yi Türkiye'nin Doğusunda ödüllendirirken, Türkiye'nin Batısında cezalandırma yoluna gitti. HDP'yi Kürt illerinde uyardı; Batıdaki metropollerde ise -işaret ettiği partiye oy vermek suretiyle- HDP'ye dolaylı bir destek sundu.

Kürt seçmenin ezici bir çoğunluğunun 2007 seçimlerinden bugüne istikrarlı bir şekilde destek sunduğu AK Parti ile HDP'ye 31 Mart seçimlerinde bölgesel olarak farklılaşan düzeyde hem destek hem de uyarı mesajında bulunması, bu seçimlerin en önemli sonuçlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin Doğusunda ve Batısında bu iki partiden birine verilen destek ya da uyarı, diğer parti için tam tersi bir mesaj niteliği taşımaktadır. Her iki partiye yönelik uyarı ve destek mesajları birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç, genel olarak Kürtlerin demokratik siyasetten beklentisini ifade etmektedir.

31 Mart seçiminin en önemli sonuçlarından biri; biri bürokrasinin başkenti, diğeri ise ülkenin ekonomik merkezi kabul edilen Ankara ve İstanbul Büyükşehir belediye başkanlıkları başta olmak üzere, Akdeniz kıyısındaki sanayi ve turizm merkezleri olan Antalya, Mersin ve Adana gibi önemli kentlerde büyükşehir belediye başkanlıklarının CHP tarafından kazanılmasında Kürtlerin oynadığı kritik roldür.

Kürtlerin herhangi bir siyasi ittifaka girmeden sunduğu destekle CHP'ye seçim kazandırıp AK Parti'ye seçim kaybettirmesinin ilerleyen süreç içerisinde önemli politik sonuçlar doğurması muhtemeldir. Alper Görmüş'ün ifadesiyle, *"Kürt oylarının, Türkiye'yi yönetmek için yüzde 50 artı 1'in şart olduğu yeni sistem koşullarında kazandığı bu kilit konum, Kürtlerin siyasi temsilcileri ve Kürt partileri konusunda iktidarı bundan sonra yeni değerlendirmeler yapmak zorunda bırakacak. Bu kilit konum, iktidarın Kürt siyasetine ve Kürtlere dair üslubunu da gözden geçirmesi sonucunu doğuracak (...)* Kürtler, oylarının nasıl kilit bir rolünün olduğunu bu seçimde

gördüler ve iktidarın bu gerçeğe gözünü kapaması bundan sonrasında artık çok zor olacak.”³¹

31 Mart seçim sonuçlarının tetikleyebileceği ikinci bir muhtemel gelişme, son yıllarda CHP yönetim kademesinin söyleminde hissedilen demokrasi ve özgürlüklerden yana kısmi değişimin partinin tabanını da dönüştürerek derinleşmesidir. 31 Mart seçimlerinde CHP'nin kullandığı uzlaşmacı, ılımlı ve görece kuşatıcı dil ve tavrın sandığa pozitif bir şekilde yansımış olması, CHP'deki değişim ivmesinin hızlanmasını, daha cesur bir söylem geliştirmesini ve bunu kalıcı bir siyasete dönüştürmesini sağlayabilir.

CHP'nin genel siyasetindeki bu değişimin, Kürt meselesine yaklaşımında da kendisini gösterebileceğini söylemek mümkündür. Zaten, Kılıçdaroğlu'nun Genel Başkan olmasıyla birlikte CHP'nin Kürt meselesine yönelik yaklaşımda söylem düzeyinde de olsa kısmi bir yumuşama eğilimi başlamıştı. Bu bağlamda ilk olarak 2011 genel seçimlerinde açıklanan seçim bildirgesinde³² **“Kürt yurttaşların kimliklerini yaşamalarının önündeki engellerin çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi yoluyla aşılması” taahhüdüne yer verildi. Bildirgede, somut adım olarak, Kürtçenin devlet okullarında seçmeli ders olarak okutulması ve Türkiye'nin “Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerlik Şartı” üzerindeki çekincelerinin kaldırılması taahhüt edildi. Öte yandan, 2013'de hükümet tarafından başlatılan çözüm sürecine ilkesel düzeyde destek verildi, ancak hükümetin kullandığı yöntem ve araçlara karşı çıkılarak, çözüm merciinin TBMM olması gerektiği savunuldu.**³³

CHP'de başlayan Kürt meselesine ilişkin açılım, 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde yayımladığı “CHP'nin Türkiye'nin Kürt Sorununa Bakışı, Çözüm Çerçevesi” başlıklı kapsamlı bir raporla sürdürüldü.³⁴ Kürt sorununun ele alınışında “eşit vatandaşlık” kavramının referans olarak kullanıldığı Raporda; Kürt sorununun çözüm zeminini oluşturmak amacıyla TBMM içinde bir “Toplumsal Mutabakat Komisyonu” kurulması, sivil toplumu çözüm konusunda etkin kılacak bir “Ortak Akıl Heyeti” oluşturulması ve sorunun geçmişiyle yüzleşilmesini sağlayacak “Gerçekleri Araştırma Komisyonu” kurulması önerilirdi. Kürtçe başlığı altında ise, daha önceki önerisini bir adım ileri taşıyarak, **“Anadilde eğitim çerçevesinin hiçbir politik önyargı olmadan pedagojik açıdan değerlendirilmesi gerektiğine”** vurgu yapıldı. Böylelikle ilk kez “anadilde eğitim” konusu, CHP'nin resmi politikasının bir parçası haline getirilmiş olundu.

Bütün bunlara ilave olarak, son yıllarda Kürtlerin talep ve beklentilerine, yaşadıkları sorunlara ilişkin CHP tarafından birçok kanun teklifi sunuldu, araştırma önermeleri verildi, kritik dönemlerde Bölgeye ziyaretler yapıldı, yaşanan sorunlar yerinde tespit edilerek bu sorunların çözümüne dair öneriler kamuoyuyla paylaşıldı.

AK Parti'nin Kürt meselesinde güvenlikçi politikalara teslim olduğu bir dönemde CHP'nin Kürt meselesine yaklaşımdaki bu olumlu değişim, meselenin çözümü

³¹ Alper Görmüş: “Kürt siyasetinin şeytanlaştırılması: Tamam mı, devam mı?”, <http://www.serbestiyet.com/yazarlar/alper-gormus/kurt-siyasetinin-seytanlastirilmesi-tamam-mi-devam-mi-848805>.

³² CHP 2011 Seçim Bildirgesi için bkz. <https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf>.

³³ Bkz. <https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf>

³⁴ Rapor için bkz. https://content.chp.org.tr/file/chp_kurt_meselesi_kitapcik.pdf.

açısından umutlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Kürt seçmen desteğinin seçim kazanmadaki kilit rolünü dikkate alacak olan CHP'nin, ilerleyen süreç içerisinde Kürt meselesinin çözümü doğrultusunda atılacak adımlara destek vermesi ve/veya bu konuda bizzat inisiyatif üstlenmesi mümkün olabilir.

MHP bagajından kurtulmuş bir AK Parti için de benzer bir değerlendirme yapılabilir. MHP ile olan ittifak ilişkisinin AK Parti'nin aleyhine işlediği gerçekliğinin 31 Mart seçim sonuçları da teyit edilmesi ve kendi sadık Kürt seçmen kitlesini kaybetme korkusu, AK Parti'yi yeni bir karar almaya, fabrika ayarlarına ve reformist çizgisine dönmeye itebilir. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi halinde, merkez sağ ve merkez solu temsil eden AK Parti ile CHP'nin Kürt meselesine kalıcı bir çözüm üretmede bir araya gelmeleri söz konusu olabilir. Bu ihtimalin gerçekleşmemesi ve AK Parti'nin devletçi ve milliyetçi çizgide ısrarcı olması halinde, AK Parti içinden çıkacak özgürlükçü, çoğulcu ve adem-i merkezîyetçi görüşleri savunan ve Kürt kimliğini kucaklayan yeni bir siyasi oluşumun, Türkiye'nin temel meselelerini ve bu arada Kürt meselesini çözme konusunda CHP'yle ortaklaşması da bir seçenek olarak ortaya çıkabilir.

KAYNAKÇA

Abdullah Kıran: “Yerel seçimler ve Kürtler”, <http://www.serbestiyet.com/yazarlar/abdullah--kiran/yerel-secimler-ve-kurtler-848810>. (Erişim tarihi: 01.10.2019).

Ahmet Taşgetiren: “Millet aynasında partiler”, Karar Gazetesi, 2 Nisan 2019.

Alper Görmüş: “Kürt siyasetinin şeytanlaştırılması: Tamam mı, devam mı?”, <http://www.serbestiyet.com/yazarlar/alper-gormus/kurt-siyasetinin-seytanlastirilmesi-tamam-mi-devam-mi-848805>. (Erişim tarihi: 05.09.2019).

Cengiz Çandar: “CHP-Kürt siyasi hareketi diyalektiği”, Radikal, 24 Kasım 2010.

E. Fuat Keyman: “Yerel seçim nasıl okunmalı?”, Karar Gazetesi, 5 Nisan 2019.

Fazıl Hüsnü Erdem: “Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Hukuk ve Adalet, Sayı 3, Sonbahar 2004.

Fehim Taştekin: “Erdoğan'ı kim kurtaracak, Kürtler mi?”, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/04/turkey-who-will-rescue-erdogan-maybe-kurds.html>. (Erişim tarihi: 15.08.2019).

<http://www.kurdistan24.net/tr/news/239f7a53-12e1-45e9-8900-bb357d0a7c98> (Erişim tarihi: 11.09.2019).

<https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf>. (Erişim tarihi: 14.07.2019).

https://content.chp.org.tr/file/chp_kurt_meselesi_kitapcik.pdf. (Erişim tarihi: 25.08.2019).

<https://tr.euronews.com/2019/03/29/demistas-hdp-li-secmene-31-mart-cagri-belirleyici-etkimizi-gostermek-icin-tarihi-firsat>. (Erişim tarihi: 27.06.2019).

<https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/04/01/buldan-secimin-kazanani-hdp/> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

<https://www.timeturk.com/tr/2012/11/30/dindar-kurtler-bdp-ye-daha-cok-oy-veriyor.html>. (Erişim tarihi: 21.08.2019).

Hüseyin Alptekin / Talha Köse: “AK Parti’nin Kürt Politikası”, içinde Nebi Miş ve Ali Aslan (der.), AK Parti’nin 15 Yılı: Siyaset, SETA Yayınları, İstanbul, 2018.

Kadri Gürsel: “Erdoğan’ın seçim yenilgisinde rol oynayan bumerang etkisi: Kürt faktörü”, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/04/turkey-kurdish-factor-boomerang-effect-in-election.html>. (Erişim tarihi: 27.09.2019).

Kema Kirişçil / Gareth M. Windrow : Kürt Sorunu, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.

MetroPoll Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, “Türkiye’nin Nabzı”, Haziran 2019 <http://metropoll.com.tr/upload/content/files/1827-tu%CC%88rkiyenin-nabzi-haziran-2019.pdf>. (Erişim tarihi: 03.10.2019).

Ruşen Çakır: “Öcalan’ın İslamiyet ile ilgisi”, Vatan Gazetesi, 12 Mayıs 2014.

Sedat Ergin: “HDP’nin seçim sonucu nasıl okunmalı?”, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/hdpnin-secim-sonucu-nasil-okunmali-41177783>. (Erişim tarihi: 14.08.2019).

Taha Özhan / Hatem Ete: Kürt Meselesi: Problemler ve Çözümler, SETA Analiz Raporu, İstanbul, 2008.

Vahap Coşkun: “İlk okumalar (2)”, <http://www.kurdistan24.net/tr/opinion/05d8eb8e-86fa-43ac-9291-0a1396cf36a6>. (Erişim tarihi: 02.10.2019).

Vahap Coşkun: “Kader seçiminde Kürtler”, <https://www.independentturkish.com/node/31471/t%C3%BCrkiyeden-sesler/kader-se%C3%A7iminde-k%C3%BCrtler> (Erişim tarihi: 21.09.2019).

Vahap Coşkun: 7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP), SETA Analiz Raporu, İstanbul, 2015.

Vahap Coşkun; Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da İki Partili Siyasi Yapı, Demokrasi Platformu Dergisi, Yıl 3, Sayı, 11, Yaz 2007.